

The Yugoslav village

(Department of Rural Sociology, Zagreb, 1972.)

Već deset godina jugoslavenska znanstvena sociološka i kulturna javnost ima priliku pratiti časopis »Sociologija sela«. U tom razdoblju taj je časopis gotovo jedini sistematičnije, naravno koliko je to uvijek bilo moguće, s obzirom na različite okolnosti, pratio i prezentirao relevantnom znanstvenom krugu kao i ostalim zainteresiranim čitateljima, probleme i procese što se odvijaju u »jugoslavenskom selu« i seoskoj populaciji. Za tu dugogodišnju aktivnost valja mu javno odati veliko priznanje, kao i njegovim nosiocima, jer kada su neki pojedinci ili časopisi djelomično skretali sa svoga područja i tražili trenutne teme da bi bili aktuelni i suvremeni, »Sociologija sela« je radila uporno na svojem osnovnom zadatku, nastojeći ukazati ne samo na činjenice, nego i mogućnosti u transformaciji našega sela, načina života i proizvodnje, u cilju sve većeg prevladavanja suprotnosti sela i grada.

Na tom putu, u traženju optimalnih rješenja, časopis je okupio ne velik broj suradnika, ali zato entuzijasta. Važno je istaknuti da su to bili, a i danas su mlađi ljudi, jedni od najboljih poznavalaca društvene problematike sela i poljoprivrede. Zahvaljujući »Sociologiji sela« o »jugoslavenskom selu« se znade i u svijetu (časopis je dospijevao čak i u Kinu). Ipak je do sada o našim ruralnim i urbanim sredinama upoznat relativno mali broj ljudi. Razlog tome je izdavanje časopisa na našem jeziku, a njega razumije relativno mali broj ljudi. Ipak rezimej na stranim jezicima donekle su omogućili potpunije informacije.

Nakon deset godina izlaženja, »Sociologija sela« je izdala posebnu publikaciju na engleskom jeziku pod naslovom »The Yugoslav Village«. To je po prvi puta da se inozemnoj javnosti prezentira ova problematika cjelovitije i pristupačnije. Knjiga sadrži šesnaest članaka raznih autora o problematici sela i poljoprivrede. To su: Vladimir Stipetić: Poljoprivreda u jugoslavenskoj privredi, Petar Marković: Jugoslavenska agrarna politika i proizvodnja, Slavoljub Dubić: Pregled historije seljačkog gospodarstva u Jugoslaviji, Vojin Radomirović: Seljačko gazdinstvo kao proizvodna, potrošačka i socijalna jedinica, Josip Defilippis: Širenje društvenog vlasništva u Jugoslaviji, Antun Starc: Kooperacija društvenog sektora i privatnih gospodarstava, Svetozar Livada: Osnovne strukture i pokretljivost jugoslavenskog seoskog i poljoprivrednog stanovništva, Vlado Puljiz: Mješovita gospodarstva u socio-ekonomskoj strukturi jugoslavenskih ruralnih područja, Muhamed Kadić: Pokretljivost seoskog stanovništva i problemi agrarnih naselja, Stipe Šuvar: Kulturne promjene u Jugoslaviji, Vojislav Đurić: Urbanizacija kao proces širenja grad-

skog načina života u jugoslavensko selo, Cvetko Kostić: Oblici porodice i zemljišnog vlasništva u jugoslavenskim ruralnim sredinama, Ruža First-Dilić: Nekoliko objeakcija na socijalnu organizaciju suvremene seljačke porodice u Jugoslaviji, Edhem Dilić: Društveni položaj i orijentacija seoske omladine, Zdravko Mlinar: Integracija ruralnih područja u širi socio-ekonomski sistem, Danilo Marković: Politička organizacija u selu. Osim ovih radova knjiga sadrži prikaz rada i istraživanja što ih je vršio Agrarni institut, odnosno Institut za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela a napisao ga je Milan Župančić. Na kraju se nalazi prilog Mirka Martića: Odabrana bibliografija o jugoslavenskom selu i poljoprivredi.

Objavljeni radovi zajedno s ova dva priloga upotpunjuju sliku inozemnom čitaocu, ne samo o tematici o kojoj knjiga govori i pogledima autora na pojedine probleme vezane za poljoprivredu i selo, nego i o dosadašnjem proučavanju i publiciranju građe s toga područja, koja je uglavnom nepoznata u svijetu. Zato je publikacija »The Yugoslav Village« novi uspjeti prodor jugoslavenske ruralne sociologije u svijet.

Iako su u knjizi skupljeni napisi više autora, knjiga u cjelini obrađuje, globalno rečeno, nekoliko tematskih područja, zavisno od sadržaja i razine analize. Tako se čitaocu razastiru problemi i pitanja poljoprivrede s gledišta sistema i jugoslavenskog modela u poljoprivredi. To su naročito istakli Vladimir Stipetić, Petar Marković i Vojin Radomirović. Oni u cjelini tretiraju problematiku položaja poljoprivrede u jugoslavenskoj privredi, našu agrarnu politiku i položaj seljaštva u uvjetima novih koncepata našega društveno-ekonomskoga razvitka. Ovdje naglašavamo da se autori kritično odnose prema kampanjštini u formiranju agrarne politike i shematizmu u oblicima organizacije u poljoprivredi. Naše poslijeratno razdoblje karakteriziraju upravo ta svojstva. Zato su oni u principu protiv »ho-ruk« sistema organiziranja individualnih poljoprivrednih gospodarstava. Iz dosadašnje prakse naše politike proizlazi da je seljak u principu konzervativan, što se ne bi moglo reći i za dio poljoprivrednika koji se nastoje maksimalno efikasno organizirati i pratiti suvremene tokove u proizvodnji i načinu prevladavanja tradicionalnog seljačkog običajnog života. Našega su seljaka na zaostalost prisilili više uvjeti, društvena izoliranost, u kojima živi, nego njegova vlastita »seljačka priroda«. Princip područstvljavanja ne smije biti apsolutan, ukoliko nije vezan uz određene tehnološke i društvene tendencije. Suvremena tehnologija ne negira postojanie individualnih gospodarstava. Ona ih negira utoliko, ukoliko i... u mogućnosti pritiiti suvremene tehnološke promjene i primjenjivati ih u proizvodnji. Zato proizvodno područstvljavanje mora biti u prvom planu a tek onda vlasničko. Na žalost, u nas je bilo obratno. U tom smislu je neprimjerena uniformnost a posebno eksperimentalnost. Eksperiment s gotovo polovicom stanovništva ne može biti ideja prosvjećenih državnika i političara!

Slično spomenutim analizama Antun Starc i Josip Defilippis razmatraju probleme u odnosima društvenog i privatnog sektora u poljoprivredi, s gledišta kooperacije. Danas su u Jugoslaviji, smatraju autori prisutna dva modela organizacije. Jedan čine krupna individualna gospodarstva koja nastoje intenzivirati proizvodnju na vlastitim posjedima, a proizvode isključivo za tržište. Drugi je kooperativni sistem — sistem manjih posjeda koji proizvode dogovorno zajedno s društvenim sektorom, a također nastoje modernizirati i intenzivirati svoju proizvodnju.

Prilog Slavoljuba Dubića možemo promatrati kao uvodno općenito razmatranje seljačkog položaja na jugoslavenskom teritoriju od naseljavanja, preko feudalnog sustava i prodora kapitalizma na selo, odnosno do početka dvadesetoga stoljeća.

Svetozar Livada, Vlado Puljiz i Muhamed Kadić u svojim člancima govore o seoskom stanovništvu s gledišta njegove pokretljivosti. Procesi deagrari-zacije i industrijalizacije uvjetovali su osnovne pravce migracionih kretanja i ujedno stvorili nove temelje za drukčiju slojevitost stanovništva. Tako je danas prisutna tendencija stvaranja velikog broja mješovitih domaćinstava. Taj kriterij diferencijacije na selu, gdje se smanjuje broj čistih poljoprivrednih gospodarstava i pored staračkih (ili tzv. kućanstava bez nasljednika), utjecao je i na prostorno oblikovanje ruralnih područja a posebno prigradskih naselja, nastalih kao posljedica migracija i promjene zanimanja. Novi socio-profesionalni kriteriji diferencijacije utjecali su dakle na cjelokupnu strukturu seoskog stanovništva.

U sklopu tih promjena postavlja se pitanje i integracije ruralne sredine u širi društveno-ekonomski sustav, o čemu piše Zdravko Mlinar. On smatra da s promjenom globalnih orijentacija poljoprivrednog stanovništva — seljaka (tj. s mogućnošću veće proizvodnje) raste i njihova mogućnost u pogledu veće participacije u širem društveno-ekonomskom sustavu. Tehničko-ekonomski temelji promjene privredne seljačke orijentacije izazivaju i kulturno-historijske reperkusije — promjenu sustava vrijednosti i sve veće zahtjeve za sudjelovanjem u samoupravljanju.

Problematiku promjene seoskog načina života izazvanu tehnološkim i društveno-ekonomskim promjenama tretira i Stipe Šuvar u svojem prilogu, uspoređujući tradicionalnu seljačku kulturu s novom industrijskom. Iako se prva, tj. tradicionalna seljačka kultura povlači pred naletom industrijske kulture i naglih promjena izazvanih industrijalizacijom cjelokupnog života, ona će ipak neke svoje elemente još dugo zadržati. Industrijska je kultura zapravo moguća jedino kao nadogradnja, proširenje i temeljito mijenjanje tradicionalne seljačke kulture, ovisno o samim ruralnim sredinama u pojedinim regijama.

Jedna od posljedica industrijalizacije i deagrari-zacije koji mijenja ne samo vanjski izgled naselja, njegov raspored u prostoru, nego i način života. Autor priloga u ovoj knjizi o tim problemima jugoslavenskih ruralnih sredina, Vojislav Đurić, iznosi mišljenje da, iako je seljaštvo u tom procesu zapravo u pasivnom položaju, neke njegove tekovine ne valja unaprijed odbacivati.

Edhem Dilić govori o položaju seoske omladine, s obzirom na spomenute procese. Seoska omladina kao kategorija seoskog stanovništva također nije pošteđena promjena. Štoviše, mnoge su se začele u selu upravo preko ovoga sloja seoskog stanovništva i ušle u zatvorene seoske sredine. Omladina mijenja svoju profesionalnu orijentaciju na bazi različitih aspiracija i napušta seosku sredinu ili se u vlastitoj sredini ponaša drukčije od ostalog dijela stanovništva. Njoj je svojstveno da prije od ostalih slojeva prihvaća inovacije i mijenja način života.

U Jugoslaviji je obitelj doživjela također temeljite izmjene. Srušen je mit obiteljske hijerarhije. Cvetko Kostić u svom članku razmatra promjene oblika obitelji u odnosu na ekološke uvjete, oblike vlasništva u Jugoslaviji i tradicije — činioce koji su po autorovom mišljenju utjecali na transformaciju

institucija zemljišnog vlasništva i obitelji. Na ove analize nastavlja se prilog R. First-Dilić, koja govori o nekim promjenama i socijalnoj organizaciji u današnjoj, suvremenoj seljačkoj obitelji.

Društveno-ekonomske promjene ruralnih sredina utjecale su i na stvaranje pretpostavki za političku organizaciju sela. Te pretpostavke su samoupravne zajednice (općina, mjesna zajednica, radna zajednica . . .) koje omogućuju povezivanje političkih organizacija u selu: SK, SSRN, SS i SO, u koje se seosko stanovništvo uključuje na temelju vlastite odluke. Autor ovoga članka, Danilo Marković, smatra da još uvijek ne postoji politička organizacija sela u smislu postojanja jedinstvenih interesa, zadataka i uloge, nego ona postoji kao funkcionalna hijerarhijska organizacija. Dosadašnja praksa nam jasno pokazuje što to znači.

Posljednja dva priloga upotpunjuju prikaz radova i mišljenja naših ruralnih sociologa namijenjenih inozemnom čitaocu. Milan Župančić informira o radu Instituta za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, osvrćući se kronološki na obavljena istraživanja od strane članova Instituta.

Konačno prilog Mirka Martića »Odabrana bibliografija o jugoslavenskom selu i poljoprivredi« daje čitaocu jedan pregled ne samo tematike koja se u nas obrađivala nego i cjelovitiju sliku o tome koliko se u nas i čemu pridavala važnost u proučavanju seoskih sredina.

»The Yugoslav Village« predstavlja zbir ne samo dobro odabranih tekstova koji trebaju u svijetu »reći svoje« o »jugoslavenskom selu«, nego ujedno i sadržajno bogatih, ozbiljnih radova, pa zato ovo izdanje Instituta može slobodno »konkurirati« mnogim sličnim publikacijama. Ta je publikacija sinteza dosadašnjih rezultata jugoslavenske ruralne sociologije, ponajviše kritičnih entuzijasta okupljenih oko »Sociologije sela«. Zato knjiga zaslužuje pažnju domaće i inozemne javnosti. Nadamo se da je to samo početak jednog trajnijeg prezentiranja dostignuća na tom polju znanosti i prakse naših već poznatih ruralnih sociologa.

Ivan Cifrić